

Caramuel Lobcowitz (1639-1642) was degene die purper arcering aan het stelsel toevoegde. In 1645 tekende de Duitser *Gelenius* gearceerde wapens en beweerde de eerste te zijn die dit toepaste. Hij heeft het gewoon van Christophorus Butkens overgenomen. In werkelijkheid komt de eer toe aan de in 1600 te Leuven werkende graveerder Jan Baptist Zangrius, die de regels vastlegde voor het nu nog gebruikte stelsel voor arcering. De uitvinding kan niet genoeg worden gewaardeerd. Van toen af was het ook mogelijk bij alle ingekleurde tekeningen de kleuren aan te geven. Het stelsel werd dan ook door andere wetenschappers overgenomen (b.v. doorsnede van machines).⁷ Nu ziet elke heraldicus meteen bij een gearceerde wapenafbeelding de kleuren. Met de komst van de kleurendruk en de computer met kleurenprinter is er veel veranderd in de drukkunst.

Eindnoten

1. Kits Nieuwenkamp, H.: *Encyclopedie van de heraldiek*. (Amsterdam, Brussel, 1958)
2. *Idem*.
3. de Raadt, Th.: *Het aanduiden van heraldische kleuren op de zegels in de Middeleeuwen in Nederlandschen Leeuw*. (1894)
4. Galbreath, Léon: *Manuel du blason*. (Lausanne, 1942)
5. Butkens, Christophorus: *Annales de la maison de Lynden* (Antwerpen, 1626)
6. Sil. Petra Sancta: *Tesseræ Gentilitiæ* (s.l., 1638)
7. Pama Cornelis: *Heraldiek. Geschiedenis der familiewapens van de Middeleeuwen tot heden* (Utrecht, Antwerpen, 1958)

BLAZON, een PC-programma voor heraldiek

Pieter Donche

 IN EEN NUMMER VAN HET TIJDSCHRIFT *Genealogie & Computer* enkele jaren geleden bespraken we het programma met de naam: BLAZONS! (Zie: *Genealogie & Computer*, jrg. 11 nr. 3, mei 1994, pp. 92-93, executable naam: BLAZONS.EXE, zip-archief BLAZON.ZIP). Dit shareware programma voor DOS was gemaakt door Robert L. Billard uit Lynbrook, New York (1993, versie 1.0) en is te vinden op het internetadres <http://www.blazons.com/>.

Nu vonden we onlangs een programma, met - jawel - bijna dezelfde naam maar toch niet helemaal: *BLAZON*. (executable naam: BLAZON.EXE, zip-archief BLAZONS.ZIP) Maar het gaat in elk geval om een **ander** programma. Alleen al de auteur: deze is hier nml. ene Pete Barrett uit Birmingham die sinds 1991 aan dit Windows programma werkt en nu aan versie 1.6 is. We meenden dat het goed was om ook dit shareware programma eens te exploreren.

Het programma dat geschreven is voor Windows 3.x of Win95 komt als een ZIP archief van 211K en is te vinden op het internet op het volgende adres <http://www.keele.ac.uk/depts/ph/research/tc/fincham/blazon/blazon.htm>. Na uitpakken, met bv. WinZip installeert het zich in C:\BLAZON en bevat daar een 7-tal bestanden, waaronder de executable BLAZON.EXE met een .DLL library, een Help file en ook een afdrukbare file BLAZON.TXT die de documentatie omvat. Installatie maakt onder Win95 een eigen programmagroep Blazon aan, onder "Program Files" (of "Programma's" voor NL Windows). Hoewel de documentatie er niet over rept vinden we toch ook een keurig Uninstall icoontje in de programmagroep Blazon.

De documentatie bestaat essentieel uit een stap-voor-stap beschrijving van 7 voorbeelden van het tekenen van wapenschilden. Een *learn-by-example* filosofie dus. In de praktijk moet U inderdaad toch wel wat experimenteren voor U wat feeling ontwikkelt over hoe nu precies te werk te gaan: een recht-toe recht-aan handleiding is er niet.

Er is een keuze uit diverse schildverdelingen, geometrische figuren (balk, paal, keper, kruis ...), kleinere geometrische figuren (vrijkwartier, barensteel, zoom enz...), en verder een aantal varianten van echte wapenfiguren, zoals kruisen, leeuwen, dieren ('Beasts' in Angelsaksische of Eerste-minister taal, wat middeleeuws oorlogstuig, en nog wat andere (een beetje lukraak gekozen?) figuren.

De wapenfiguren zijn vrij gestileerd en doen daarom wat modern aan.

Hiermee heeft men dus een klein arsenaal om aan de slag te gaan. Complexe zaken, zoals twee- of vierendelen, het variëren van lijnen (gegolfd, geschulpt, gekanteeld, enz.), en diverse patronen vervolledigen dit.

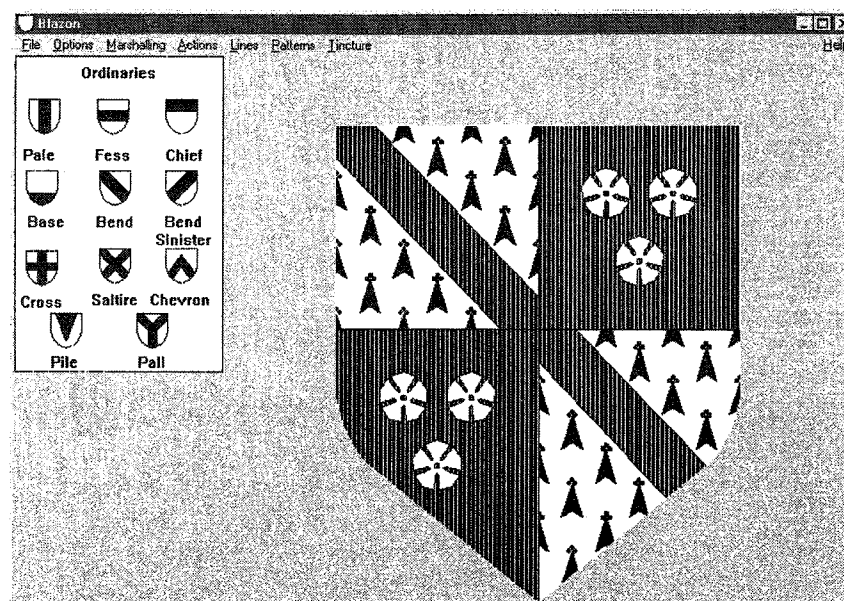
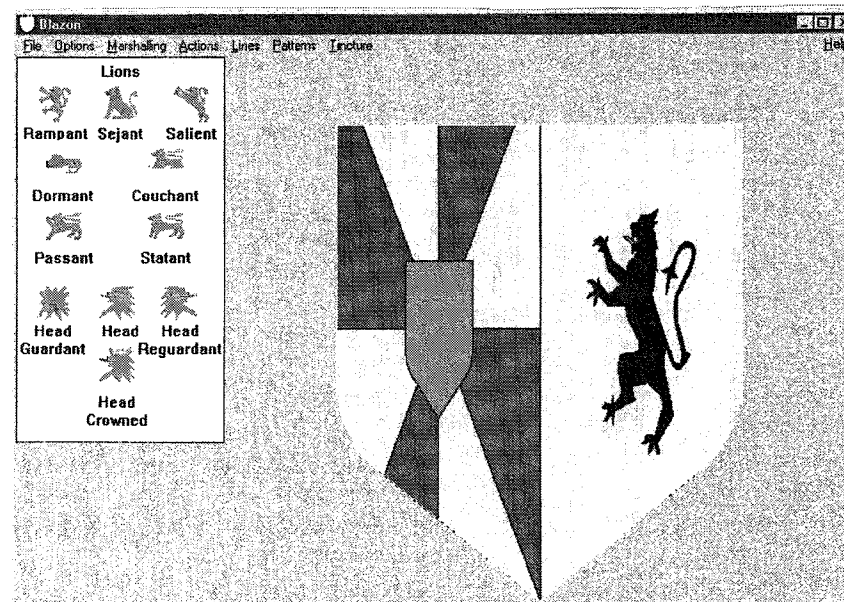
Onder de 'tinctures' vindt men de 'kleuren' d.i. in hun uitgebreide heraldische betekenis: metalen (goud en zilver), gewone kleuren: zwart (*Sable*-sabel), rood (*Gules*-keel), blauw (*Azure*-azuur), groen (*Vert*-sinopel), paars (*Purpure*-paars) en de pelswerken: hermelijn, tegenhermelijn, goudhermelijn, vair, enz...

Het programma werkt volledig grafisch: wapenfiguren brengt men aan door ze uit een overzichtsvenster te verslepen naar het schildveld (de muisaanwijzer wordt een geharnaste handschoen ...), de grootte wordt zelf gekozen: sleept men een wapenfiguur naar het precieze midden van het schild dan verschijnt deze op maximale grootte. Versleept men naar een hoek van het schild of de schildpunt dan is de wapenfiguur ong. van halve grootte. Men kan zo bv. tot 9 leeuwen van het kleinere formaat in het schildveld plaatsen. Wapenfiguren worden zoveel mogelijk door het programma zelf gealigneerd: bv. als we twee gaande leeuwen in het schildhoofd plaatsen, worden deze mooi op hun plaats gezet (alsof er een onzichtbaar rooster is, waarbinnen ze moeten aangebracht zijn).

Als een eerste oefening tekenden we het wapenschild van de provincie West-Vlaanderen. We onthouden U niet de heraldische beschrijving: Onder Action / Blazon kan men dit wapen immers ook laten **blazoeneren**, d.w.z. een beschrijving in heraldische taal vragen. Deze komt dan wel in het Engels:

Gyronny Or and Azure, on an Escutcheon of Pretence, Gules Impaling Or, a Lion Rampant Sable, Langued Gules.

Kunt U het zich voorstellen? Ook de leeuw met de rode tong? Niet meteen? Geen nood, de tekening doen we U cadeau. Zij het wel dat U de kleuren helaas moet missen. En ook een afbeelding met arceringen komt er niet echt goed uit: de arceringen zijn immers zeer fijn, zodat na verkleinen voor reproductie als illustratie in een artikel, al zeer snel het onderscheid tussen de verschillende arceringen vervaagt.

Gevierendeelde wapenschilden tekenen is niet zo moeilijk als men het 'recept' éénmaal door heeft: van een gevierendeeld wapen met gelijke inhoud der kwartieren 1 en 4, en een andere inhoud voor 2 en 3, ontwerpt men eerst wat in de kwartieren 2, 3 komt. Dit moet dan bewaard worden in het Windows-klembord met de optie *File / Copy To Clipboard*. Men kiest dan voor *File / New* (en niets bewaren op disk) en tekent daarna de inhoud van kwartieren 1,4. Dan kiest men voor *Marshalling / Quarter* (vierendelen dus) : het schild wordt gevierendeeld en in 1 en 4 komt het laatst getekende terecht. Nu blijft nog over kwartieren 2 en 3 in te vullen. Dat doet men door eerst dubbel te klikken op een leeg kwartier 2 (of 3) en dan *File / Paste from Clipboard* en de kwartieren worden opgevuld.

Deze oefening deden we bv. voor het wapenschild van Jan V van Stavele, heer van Izegem, burgemeester van het Brugse Vrije, zoals hij het gebruikte van 1471 tot 1493: gevierendeeld : *I en IV in hermelijn een schuinbalk van keel, II en III in keel drie vijfbladige bloemen van zilver* (dit laatste is het wapenschild van de heerlijkheid Glageon) of in het Engels: *Quarterly, 1st and 4th Ermine, a Bend Gules, 2nd and 3rd Gules, three Cinquefoils Argent*.

Men kan ook kiezen onder *Options / Display* om arceringen te gebruiken i.p.v. echte kleuren of zelfs helemaal geen kleuren noch arceringen, of ook om i.p.v. een schildvorm voor een ruitvorm te kiezen (vrouwenwapens) of een gewoon vierkant (voor voorstelling op een banier).

De opties vermelden ook een "*Use Rule of Tinctures*": hiermee wordt de regel in de heraldiek bedoeld met betrekking tot het niet afbeelden van metaal op metaal of kleur op kleur. Men kan de optie aan- of afzetten.

Dit afzetten hadden we nodig voor onze derde oefening: het wapen van Karel de Stoute, hertog van Bourgondië, graaf van Vlaanderen, zoals voorgesteld in bv. Cornelius Martens' *Généalogies ... des Forestiers et Contes de Flandres ...* (Zie bladzijde 43.) Voor de kleuren baseerden we ons op het schutblad van Carl Alexander von Volborth's *Heraldry, Customs, Rules and Styles* (het schutblad in geheel donkerblauw, het wapen is getekend in goud, de kleuren worden weergegeven door arceringen, vol goud in de gedrukte tekening stelt sabel(zwart) voor).

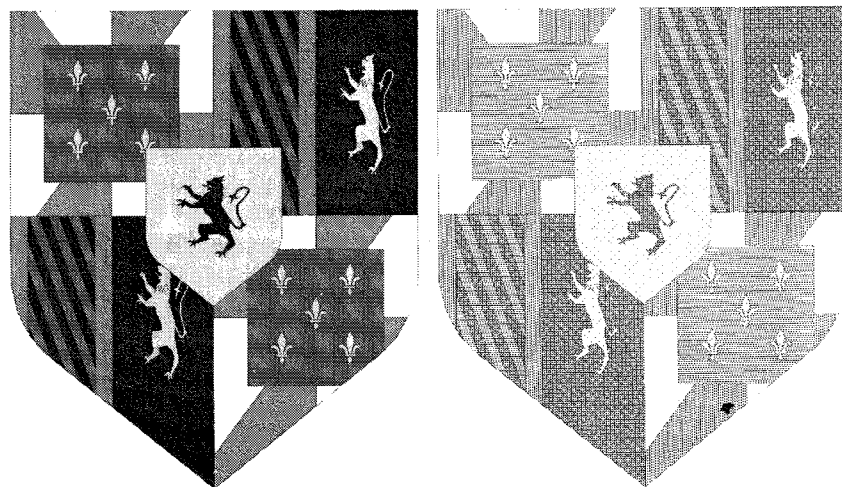
Op de binnenkant van de achterflap omschrijft von Volborth het als: *Quartered of 1 and 4 France within a bordure gobony argent and gules (Burgundy modern), 2 per pale, Burgundy ancient and Brabant, 3 per pale, Burgundy ancient and Limburg: over all an inescutcheon of Flanders*.

Bij het tekenen hiervan moet veelvuldig gebruik gemaakt worden van *Copy to Clipboard, New, Marshalling / Impale* (tweedelen), *Paste from Clipboard* en *Actions / Select Parent*. Men begint in de meest (heraldisch) linkse wapenhoek. In kwartier 2 vindt men (heraldisch) links het wapen Brabant (zwarte leeuw

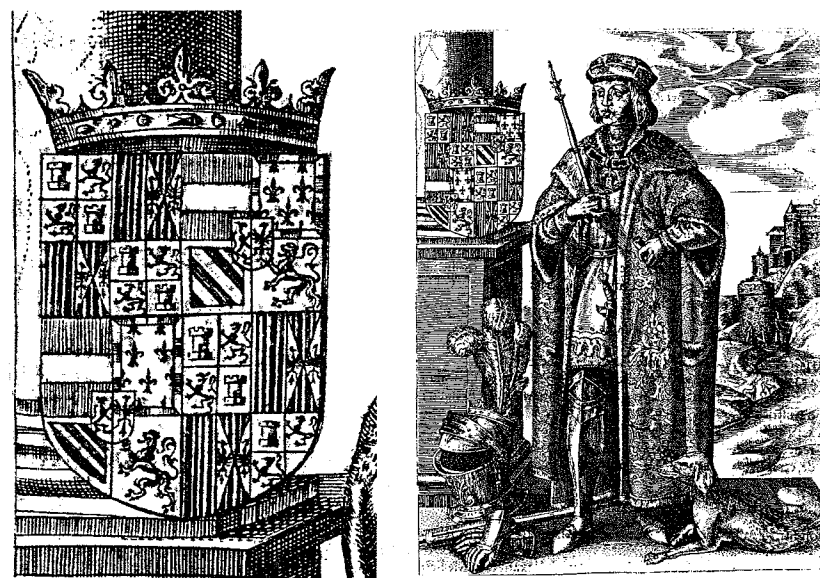

op gouden veld), daar zijn we dus mee begonnen. Maar eigenlijk moet in kwartier 3 op dezelfde plaats het wapen Limburg komen (rode leeuw op wit veld). We vonden niet hoe men na een vieren- en een tweedeling nog iets kan veranderen aan de inhoud van een kwartier... Hopelijk draait Karel zich in zijn schitterende praalgraf in de Brugse O.L.Vrouwkerk nu niet even om...

Laten we ook nog even dit wapenschild blazoeneren: *Quarterly, 1st and 4th Azure, five Fleurs-de-Lys Or, a Bordure Gyronny Argent and Gules, 2nd and 3rd Grand-Quarter Bendy Azure and Sable, a Bordure Gules Implaining Sable, a Lion Rampant Or, Langued Gules, on an Escutcheon of Pretence Or, a Lion Rampant Sable, Langued Gules.* Zijn derde vrouw, Margareta van York (zuster van de koning van Engeland) zou het wel begrepen hebben...

Aan het wapenschild van zijn kleinzoon Filips de Schone, zoon van Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk, vader van keizer Karel, beginnen we nu liever even niet - we laten dit voor de echt verknochten. Als ze de pagina even omdraaien wacht hun een leuk huiswerk: zijn wapenschild bevat immers talrijke verdelingen tot 1/64ste van het schild, waarmee we niet gezegd hebben dat er in BLAZON geen voorzieningen zijn om dit tot in dergelijke vergaande opdelingen te doen! (zelfs tot 1/1024ste ...) U vindt alvast de uitdaging in de gravure op bladzijde 45.

Tot slot nog enkele opmerkingen die we vaststelden bij het gebruik: een beetje irriterend vonden we dat de rand van het schild voortdurend knippert tussen een dunne zwarte en een dunne witte lijn, evenals een kader rond de laatste wapenfiguur die men plaatst in het schild, maar het dient wel om aan te duiden welk deel van het schild 'actief' is en dus waar kleurveranderingen op van toepassing zijn. Wat we vooral misten was een veralgemeende 'undo' mogelijkheid, om de laatst aangebrachte wijziging terug ongedaan te kunnen maken. Een wapenfiguur verwijderen op zich is niet zo moeilijk: aanklikken en buiten het schildveld slepen (buitenwippen m.a.w.). Maar een twee- of vierendeling ongedaan maken? We hebben het niet gevonden: we moesten vaak opnieuw beginnen als we een fout maakten (of hebben we niet genoeg naar een dergelijke mogelijkheid gezocht?)

Een foutje doet zich voor bij twee- of vierendelen wanneer een schildzoom gebruikt wordt. Een dergelijke zoom loopt normaal rondom het schild. We stelden vast dat na tweedelen, de zoom aan de bovenrand verdween, en na vierendelen ook aan de onderrand (dus enkel links en rechts nog een zoom...). Ook merkten we op dat we soms twee keer *Actions / Select Parent* moesten doen (de eerste keer deed het niets?) We vonden ook een klein foutje in de dokumentatie: De shortcut voor *Show / Divisions* is niet Ctrl-D maar Ctrl-V. (Ctrl/D is Display)

Alles samen genomen is het een goed doordacht en opgebouwd programma, maar zoals we al herhaaldelijk over heraldische programma's schreven: men kan nog steeds maar een beperkt deel van wapenschilden ermee tekenen. Dit is echter geen verwijt die men de auteur kan maken: de zeer grote verscheidenheid van mogelijke wapenfiguren, en dan nog vele varianten van sommige van deze figuren, vergt eigenlijk een zeer uitgebreide CD-ROM met duizenden, wellicht tienduizenden afbeeldingen. En ook zijn er nog allerlei nationale varianten in omloop. En dat heeft niet zozeer met programma-ontwerp, dan wel met grafische kunst te maken en met arbeidsuren om dat allemaal op computer te tekenen en/of in te scannen.

We moeten ook opmerken dat het programma zich uitsluitend tot het schild zelf beperkt: helmen, helmteken, dekkleden, schildhouders, schuingeplaatste schilden e.d. zijn hier in geen mijlen te bespeuren. Dit was bv. wel overvloedig aanwezig in *Familiewapen Clips voor Windows*, een programma van Domus software (ca. 995 frank in de meeste computerwinkels).

Als didactisch programma voor het aanleren van heraldiek - zij het dan wel aan een Angelsaksisch publiek - lijkt het zeker geslaagd. Of als U zich wil bekwamen in de Engelse heraldische terminologie dan kunt U met dit programma erg veel bijleren: U ziet immers alles visueel als U het aanklikt. En U kan alles ook eens toetsen aan bv. Carl Alexander von Volborth's bekende *Heraldry, Customs, Rules and Style* (samengesteld Antwerpen, uitgegeven Dorset (UK), 1981).

Gravures uit: MARTENS (Cornelius), *Les Généalogies et anciennes descentes des Forestiers et Comtes de Flandre, ... ornées de portraits, figures et habitz...* (Antwerpen, 1598, uitgegeven door Jan Baptiste Vrient, druk Robert Bruneau 1608).

n.v.d.r. Wie geen internetaansluiting bezit kan het programma downloaden van de genealogische BBS van Computer en Genealogie (inlichtingen bij de auteur P. Donche, Elisabethlaan 2/34, 2600 Antwerpen, tel. 03/230 16 92), of stuurt 4 postzegels van 17 frank naar het redactieadres met de vermelding Blazons! Wij downloaden het dan voor u op een diskette die we aan u opsturen via de post. Vermelden of u de Windows 3.x versie wil of de Windows95 versie. U dient wel zelf te beschikken over een UNZIP tool!

De oorsprong der wapens en de definitie van heraldiek

Marc Van de Cruys

IN HET EERSTE NUMMER VAN DIT JAAR werd er heel wat plaats ingenomen voor vragen die, zoals de heer de Boo schrijft, 'al heel wat pennen in beweging hebben gezet'. Blijkbaar blijven ze dat doen want met deze wil ik de lezer deelgenoot maken van enkele bedenkingen die ik mij gemaakt heb aan de hand van de twee kwestieuze artikels.

Tegenwoordig zien we dat een aantal theorieën omtrent het ontstaan van het fenomeen wapens vrijwel definitief zijn afgevoerd. Met name de directe oorsprong in de klassieke oudheid, de ontwikkeling vanuit de zogenaamde huismerken of de overname vanuit de Islam tijdens de kruistochten. Zij hebben baan moeten ruimen voor een theorie die nu zowat door de meeste heraldici wordt aanvaard dat de wapens zijn ontstaan uit de samensmelting van een aantal bestaande preheraldische elementen in één systeem.

De heer de Boo herleidt deze tot een drietal hoofdgroepen. Tot zover kan ik hem volgen. Niettegenstaande dit schrijft hij dat het algemeen aanvaard wordt dat "wapens in het tweede kwart van de twaalfde eeuw op Europese slagvelden zijn ontstaan uit de noodzaak om voor vriend en vijand herkenbaar te zijn." De belangrijkste factor hierin is de pothelm die de ruiter totaal onherkenbaar maakte.

Het is mij altijd vreemd voorgekomen dat een met figuren beladen schild voldoende zou zijn om een individu te identificeren in het strijdgewoel. Immers, als men aan de rechterzijde van de aanvoerder vocht kon men het schild geeneens zien. Er was dus meer nodig om een ondubbelzinnige vereenzelving mogelijk te maken. Men stelt dan ook vast dat in diezelfde periode helmen werden beschilderd, de ridder een wapenrok over zijn wapenrusting aantrok en dat paarden van een dek werden voorzien. Het wapenschild lijkt bij dit alles slechts een onderdeel te zijn geweest van een groter geheel. Voortgaand op de illustratie bij het artikel van de heer de Boo op bladzijde 9, kan men zelfs stellen dat identificatietekens eerst op het paardendek (en de wapenrok?) werden aangebracht en pas daarna overgingen op het wapenschild.